

**ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науково-дослідний інститут селянства
та вивчення аграрної історії
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
Центр українсько-європейського наукового співробітництва**

**Всеукраїнське науково-педагогічне
підвищення кваліфікації**

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

4 листопада – 15 грудня 2024 року

**Львів – Торунь
Liha-Pres
2024**

УДК 930(062.552)

I-90

Організаційний комітет:

Палінчак Микола Михайлович – доктор політичних наук, професор, декан факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Філіпович Мирослава Богданівна – кандидат історичних наук, доцент, голова Волинського обласного відділення Центру українсько-європейського наукового співробітництва;

Корновенко Сергій Валерійович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки, директор Науково-дослідного інституту селянства та вивчення аграрної історії Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;

Стрільчук Людмила Василівна – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Волинського національного університету імені Лесі Українки.

.

Історична пам'ять та тенденції історичної науки : матеріали I-90 всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 листопада – 15 грудня 2024 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 204 с.

ISBN 978-966-397-458-3

У збірнику представлено матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Історична пам'ять та тенденції історичної науки» (4 листопада – 15 грудня 2024 року).

УДК 930(062.552)

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2024

© Науково-дослідний інститут селянства та вивчення аграрної історії Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, 2024

© Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2024

ISBN 978-966-397-458-3

ЗМІСТ

Візуалізація місць пам'яті у формуванні просторової компетентності учнів при вивченні історії України	
Аксьонова Н. В., Дейнека Л. Г.	7
Атеїстична література як інструмент більшовицької антирелігійної політики	
Бабенко Л. Л.	9
Національно-патріотичне виховання в добу глобалізації	
Бережний Л. Г.	14
Актуальні проблеми методики викладання курсу «Історії Стародавнього світу» студентам-історикам	
Берестень Ю. В.	17
Трансформація національної пам'яті в Україні після 2014 року	
Букіна Т. В.	21
Історична пам'ять як складова національної свідомості та ідентичності	
Вановська І. М.	23
Роль газети «Київський Університет» у формуванні й збереженні історичної пам'яті	
Василик Т. І.	28
Концептуальні засади розвитку воєнно-історичної науки в Україні	
Ведєнєв Д. В.	32
Історична пам'ять про війну як спосіб збереження суб'єктності України	
Войтович Н. М.	37
Сучасні виклики у вивченні історичної науки	
Галабурда І. І.	39
Становлення жіночої освіти на теренах України (друга половина XIX – початок XX століття)	
Галушко Н. А.	42
Запровадження інтегрованого курсу історії України і всесвітньої історії у школі: дискусія про доцільність і своєчасність	
Гудзь В. В.	46
Використання медіа в інформаційній війні за Крим	
Даниленко О. В.	50
Історична пам'ять – сучасні підходи та тенденції	
Джагунова О. І.	52
Історична пам'ять: концептуальні підходи до розуміння	
Дручек О. В.	55

Історія української інтелігенції: роль у формуванні національної самосвідомості	
Завадська І. М.	59
Нові методологічні підходи у дослідженні аграрної реформи в українських губерніях на початку XX ст. у публікаціях останнього десятиліття	
Ігнатова Л. Р.	62
Всевидюще Око на вотивних привісках із колекції Національного заповідника «Києво-Печерська лавра»	
Кізлова А. А.	66
Історична пам'ять та доброчесність в добу «масштабних перетворень»	
Корж Г. В.	70
Дослідження історичної пам'яті у світлі вітчизняної історіографії	
Костилева С. О.	72
Матеріали судово-слідчої практики початку 19-го ст.: мікроісторичний вимір у контексті соціальної історії	
Кузнець Т. В.	77
Контент-аналіз поняття «історична пам'ять»	
Куцос О. І.	80
Формування історичної компетентності майбутніх вчителів початкових класів закладу загальної середньої освіти в умовах воєнного стану	
Лекар А. М.	84
Формування історичної пам'яті здобувачів середньої освіти засобом участі в конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України	
Лекар В. В.	88
«Образ Перемоги» в пропаганді УНР 1917–1921 рр.	
Мараєв В. Р.	92
До питання селянського опору колективізації на Поділлі	
Михайлик А. О.	96
До проблем періодизації як методу історичного пізнання	
Мінаєв А. В.	100
Катеринославщина початку 1920-х рр.: реалії соціально-побутового та економічного повсякдення міста	
Нікілєв О. Ф.	104
Висвітлення виборів до Всеросійських та Українських Установчих зборів у шкільній програмі з історії України та академічних джерелах у світлі останніх історичних даних	
Носачов В. Г.	108

«Праведні вчителі» єврейських землеробських колоній Графського приказу Маріупольського повіту Катеринославської губернії	
Носова І. М.	115
Використання інноваційних технологій у підготовці здобувачів гуманітарних дисциплін	
Олянич В. В.	120
Матеріали преси як джерело вивчення процесу лібералізації українського суспільства (1950-ті роки)	
Печеніна Н. А.	123
Витоки релігійного руху «Нової духовності»	
Помазан Д. Ю.	126
Громадські ініціативи у контексті дерусифікації символічного простору Сум	
Рожкова Л. І.	129
Полкова старшина Лубенського полку за матеріалами послужного списку 1780 року	
Роздобудько С. С.	133
Політична дискусія в Німеччині на межі XIX–XX ст. щодо виборчого права Пруссії	
Руднік Д. Г.	135
Проблеми кадрового забезпечення українських вишів у 90-ті роки XX ст.	
Сафонова Н. М.	137
Трансформація етнокультурного ландшафту: історична пам'ять Сілезії після 1945 року	
Сергієнко В. С.	141
Споживча кооперація в українському селі (друга пол. 1940-их – 1980-ті рр.): уроки минулого для сьогодення	
Сидорович О. С.	144
Трансформація образу росії в українському суспільстві через призму історичної імагології	
Синявська О. О.	146
Нестор Махно та його Українська вільна анархічна республіка Гуляйполе	
Скрипник А. Ю.	149
Творення історичної пам'яті: архівна справа А.М. Дашицького	
Скус О. В.	156
Караїми України: (не)видимість у шкільних підручниках з історії України	
Сморжевська О. О.	158

Хибна атрибуція псевдонімів у сучасній українській історіографії:
кейс журналу «Основа» (1861–1863 рр.)

Тоноян А. А. 161

Історична наука ХХ століття – трансформація парадигми

Філіпович М. Б. 165

Історична пам'ять в контексті шкільної історичної освіти

Фречка О. В...... 169

Позиція православних та римо-католицьких богословів-експертів
у справі Менделя Бейліса

Хитровська Ю. В...... 173

Переосмислення історичної пам'яті як передумова деколонізації
українського суспільства

Хоменко О. О. 177

Становлення освіти в античних містах північного Причорномор'я

Хряпін Е. О...... 179

Трагічна доля Івана та Франца Новозамських:
репресії та шлях до виправдання

Чепурко О. О...... 182

Феномен українського шістдесятництва як сторінка історії
та консолідуючої культури українського суспільства

Чупрінова Н. Ю...... 187

Впливи воєн, торгівельних шляхів та культурних обмінів
на моду багатих киян у ХVІІ столітті

Шевчук Т. В. 190

Історія як інструмент російської пропаганди у війні з Україною

Яковець О. Є. 194

Знову про статус єтрусських lautni

Янко А. Л. 197

НОВІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ У ДОСЛІДЖЕННІ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ПУБЛІКАЦІЯХ ОСТАННЬОГО ДЕСЯТИЛІТТЯ

Ігнатова Л. Р.

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Проведення аграрної реформи на початку ХХ ст. в Російській імперії викликало зацікавленість тогочасних фахівців різних галузей – аграрної, економічної, соціальної. Пізніше до її аналізу долучилися історики. Предметом дослідження були різні аспекти проведення реформи: руйнування селянської общини, створення хуторських та відрубних господарств, діяльність Селянського поземельного банку та його роль у створення ринку землі, переселення селян на неосвоєні землі Сибіру та Далекого Сходу тощо. Однак значення цієї реформи для українських губерній не надавалося.

В радянській історіографії ця реформа, яка отримала назву столипінської, мала здебільшого негативну оцінку. Українські губернії розглядалися як частина загальноімперської території. Тому відмінності у проведенні реформи та наслідки для українського селянства у цих дослідженнях не були відображені.

Після проголошення незалежності України з'явилося багато досліджень, які були присвячені особливостям проведення столипінської аграрної реформи саме в українських губерніях. В них було здійснено відхід від радянських стереотипів оцінки реформи та зосереджено увагу на позитивних і негативних аспектах для українського селянства. Були розглянуті передумови, реалізація та наслідки реформи, введено у науковий обіг нові документи, здійснена переоцінка вже наявних архівних документів. Проте інтерес щодо важливості для аграрної історії України цієї реформи залишається. Незважаючи на великий масив сучасних досліджень, науковці продовжують працювати в цьому напрямку.

В останнє десятиліття посилився інтерес до регіональних особливостей проведення столипінської аграрної реформи. Це пояснюється тим, що відмінності у забезпеченні селян землею в той час існували не тільки між Правобережною та Лівобережною Україною, але й між губерніями та повітами.

Так, у статті О. Мельника «Аграрна реформа П.А.Столипіна та її вплив на становище селян Лівобережної України» [1] проаналізовано особливості селянського землеволодіння, дана оцінка причинам небажання селян переходити на відрубне господарювання. Автор робить акцент на тому, що, наприклад, у північних повітах Чернігівської губернії переважало общинне володіння і через це землю у приватну власність селяни закріплювали активно [1, с. 49]. Звертає увагу дослідник і на такий аспект реформи, як переселення селянства на азійську територію Російської імперії, зазначено причини провалу цього напрямку реформи [1, с. 50].

Ще більше уваги регіональному дослідженню проведення реформи приділяють А. Гриценко та Т. Кузнець. Зокрема, у статті А. Гриценка «Столипінська аграрна реформа початку XX століття на Глухівщині: регіональний аспект» [2] відзначено такий історичний факт, як поява низки населених пунктів – хуторів, на які переселялися ті селяни, які вирішили перейти на одноосібне господарство у Глухівському повіті Чернігівської губернії. Автором було використано не тільки статистичні джерела, але й спогади очевидців [2, с. 336].

Проведенню реформи в Уманському повіті Київської губернії присвячено дослідження Т. Кузнець «Впровадження столипінської аграрної реформи на Уманщині у висвітленні газети «Киевлянин» [3]. На основі публікацій губернської газети «Киевлянин» аналізується діяльність місцевої землевпорядної комісії та її роль в облаштуванні хуторського господарства на землях, які викупав у поміщиків Селянський Поземельний банк. Дослідник відзначає особливості землевпорядних робіт в Уманському повіті, а також прагнення селян казенних сіл закріпити землю у приватну власність [3, с. 54–55]. Введення у науковий обіг газетних публікацій дає можливість автору оцінити об'єктивність сприйняття сучасниками методів проведення аграрної реформи та її наслідків в окремому регіоні зі специфічними особливостями землеволодіння.

Важливу роль у виробленні нових методологічних підходів до вивчення та узагальнення столипінської реформи на Волині має дослідження В. Приймак «Оцінки столипінської аграрної реформи окремими іноземними дослідниками в контексті історії Волинської губернії початку XX століття» [4]. У своїй статті авторка залучає у науковий обіг роботи зарубіжних істориків, зокрема, японського історика Мацузато Кімітаки, американського Д. Мейсі, німецького Дітріха Байрау, а також французьких, польських, чеських дослідників. Як зазначає дослідниця, більшість публікацій зарубіжних науковців розглядають цю аграрну реформу у загальноросійському контексті, хоча інформація про українські губернії, і Волинську зокрема, у них

є у незначній кількості [4, с. 31]. Проте, на думку автора, такі дослідження важливі для сучасної історії України не стільки наявністю фактажу, скільки неупередженістю суджень і висновків.

Цікавим є поєднання в сучасній історіографії дослідження юридичного та історичного аспектів аграрної реформи початку XX ст. Робота В. Осташової, П. Шведенка та А. Чаплигіної «Деякі юридичні та практичні аспекти реалізації столипінської аграрної реформи на Полтавщині» [5] поєднує у собі юридичний, історичний та регіональний аспекти реформи у Полтавській губернії. Аналізуючи правові документи, якими супроводжувалося проведення реформи, автори оцінюють їх історичне значення для Полтавської губернії. У цій губернії переважало подвірне землеволодіння, однак сподівання урядовців на швидке переселення селян на хутори та відруби не виправдалося, оскільки більшість селян Полтавщини були малоземельними [5, с. 25]. Цей фактор, на думку дослідників, став вирішальним у переселенні селян до Сибіру та Далекого Сходу. Отже, на думку авторів, аграрне законодавство Російської імперії для Полтавської губернії не мало особливого значення. Однак переселенська політика мала помітний вплив на губернію, яка дала найбільший відсоток переселенців з усіх українських губерній [5, с. 26–27].

Проте проблеми земельної реформи привертають увагу не тільки істориків. В останні роки застосовується міждисциплінарний підхід у дослідженні юридичних та історичних аспектів аграрної реформи початку XX ст. та її порівняння з аграрною реформою у незалежній Україні. Це, зокрема робота М. Шульги та Б. Даниленка «Столипінська аграрна реформа та сучасна земельна реформа на теренах України: порівняльно-правове дослідження» [6]. Автори дають порівняльний аналіз історичним передумовам, правовим джерелам, характеристиці політичного режиму, методам проведення та багатьом іншим аспектам аграрної реформи Столипіна. Як особливий методологічний підхід, який відсутній в історичних дослідженнях попередників, варто відзначити порівняльний аналіз проведення приватизації землі у колишніх країнах соціалістичного табору, після його краху [6, с. 79–80]. Як висновок, автори відзначають, що обидві реформи мають суперечливі наслідки, а їх позитивний та негативний досвід варто використовувати для подальшого просування земельних відносин у майбутньому [6, с. 84–85].

Отже, інтерес науковців щодо причин та наслідків проведення столипінської аграрної реформи та її аналогії з реформами в незалежній Україні кінця XX – початку XXI ст. не припиняється. Дедалі більше досліджується регіональний аспект, залучаються нові джерела

інформації та здійснюється переоцінка висновків у наукових роботах попереднього періоду.

Література:

1. Мельник О. О. Аграрна реформа П. А. Столипіна та її вплив на становище селян Лівобережної України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 48–51.
2. Гриценко А. П. Столипінська аграрна реформа початку ХХ століття на Глухівщині: регіональний аспект. *Сіверщина в історії України*. 2017. Вип. 10. С. 334–337.
3. Кузнець Т. В. Впровадження столипінської аграрної реформи на Уманщині у висвітленні газети «Киевлянин». *Український селянин*. 2019. Вип. 22. С. 52–56.
4. Приймак В. Оцінки столипінської аграрної реформи окремими іноземними дослідниками в контексті історії Волинської губернії початку ХХ століття. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2023. Чис. 28. С. 29–33.
5. Осташова В. О., Шведенко П. Ю., Чаплигіна А. Р. Деякі юридичні та практичні аспекти реалізації столипінської аграрної реформи на Полтавщині. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2019. Вип. 54. С. 24–28.
6. Шульга М. В., Даниленко Б. В. Столипінська аграрна реформа та сучасна земельна реформа на теренах України: порівняльно-правове дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2020. Вип. 62. С. 71–86.